

jeho pražskou pouť. Je svědkem a ironickým komentátorem Jordánova nadšení z královského města a z jeho architektury i pak jeho hladového putování za výdělkem, zklamání v lásce i blouznivých úvah o nespravedlivém světě; uprostřed nich k vysilenému, ale do posledního dechu nepokořenému buřiči přichází nakonec smrt. Protestem proti bohu a smrti Jiřího Jordána se román otevírá i končí. Tento rámcový motiv zvýrazňuje marnost a bezvýslednost Jordánovy osamělé vzpoury. Usvědčuje z bláhovosti jeho vůli vytrhnout se z „železných rukou okolností“, ukazuje ho naopak jako oběť poměrů i této vlastní vůle a touhy po sebeurčení. Děj se odvíjí od konce; tento postup odpoutává čtenáře od děje a jeho rozuzlení a soustřeďuje ho k jednotlivým stavům hlavní postavy – napřed k jejím snům, později k procesu rozčarování a fyzického zmaru. Všecky základní nálady Jiřího se promítají do zážitků Prahy. Napřed ji vnímá jako monumentální pamětnici národních dějin, nakonec jako pouliční holku a jako chaos barevných skvrn a izolovaných, zvličených detailů.

Ve svém posledním studentském románu *Zumři* (1912) odmítal Mrštík soustředit se na výjimečného hrdinu a na jeho duši; chtěl typizovat prostředí pražských vysokoškoláků a drobných řemeslníků. Jaká úskalí představovala snaha překonat impresionismus návratem k objektivnosti a k charakteristice zvnějšku, naznačuje figurkářská rozvleklost nedopsaného torza. Román se pokusil dokončit vykladač Mrštíkova díla spisovatel K. E. Sokol.

Činnost kritická, dramata i romány představují raného Mrštíka jako osobnost vzácné průbojnosti, jako tvůrce, který se v 90. letech všestranně a se značným čtenářským ohlasem podílel na vývoji českého umění od realismu k impresionismu. Jeho pozdější účast na překonávání přebujelého subjektivismu a individualismu v románě a na hledání nové umělecké objektivnosti, prostoty a národnosti imponuje víc svou tvrdošíjností než svým zaměřením a výsledky.

Václav Bolemír Nebeský

/ 1818 - 1882 /

Romantický básník předbřeznové doby. Kritickými úvahami podněcoval úsilí obrozenské literatury o její národně osobitý charakter, jako vědec obrátil pozornost ke srovnávacímu studiu literatury. V překladech k nám uváděl lidovou poezii španělskou a novořeckou.

Narodil se 18. 8. 1818 v Novém Dvoře u Kokořína jako syn šafáře. Jeho matka byla Němka, na německém gymnáziu studoval v České Lípě a v Litoměřicích, k češtví se přimkl teprve za studií na pražské filozofické fakultě. Studia medicíny v Praze a ve Vídni nedokončil, od r. 1846 trvale

působil v Praze, nejprve jako vychovatel, r. 1851 se stal po Erbenovi sekretářem Národního muzea, později i Matice české, v l. 1850–61 redigoval *Časopis Českého muzeum*. Po revoluci r. 1848 se věnoval výlučně vědecké práci a překladatelství, na živém literárním dění se přímo podílel básnickou a kritickou tvorbou ve 40. letech. Tehdy se také přátelsky stýkal s B. Němcovou a byl rádcem jejích uměleckých začátků. Zemřel 17. 8. 1882 v Praze.

První básně publikoval r. 1838 v Tylových Květech, v polovině 40. let jeho poezie umlká. V lyrických básních – psaných nejčastěji v písněové formě – zaznívá teskná, „sladkobolná“ přírodní nálada pozdního večera a noci: „srdce“, bolestně zraňované „světem“, stává se obrazem jedincova utrpení, osamocení člověka mezi lidmi i touhy po smíru a souladu s přírodou. Jako Máchovu poezii, na niž Nebeský navazoval, ovládá i tyto básně rozpozné vidění skutečnosti (protiklad „srdce“ a „světa“), proti Máchovi je zde značně zúžena námětová oblast i otupen buřičský postoj: Nebeského pesimismus je tesklivý, nikoli tragický. Básnická povídka *Protichůdci* (1844) je prvním pokusem novočeské poezie o reflexivní epos s pozadím Hegelova filozofického pojetí dějinného vývoje. Ve vztazích tří postav (Ahasver, první a druhý jezdec) je alegoricky vyjádřen princip dialektických protikladů a syntéz, který trvale ovládá lidstvo a nese jeho vývoj.

Nebeský byl sčtělý v evropských literaturách, obeznámen se soudobou literárněvědnou metodologií a vzdělán filozoficky, zvláště v německé romantické filozofii; jeho přínos českému myšlení o literatuře byl mnohostranný. Přispěl k poznání staré české literatury tím, že i ovládal detailní rozbor, i měl schopnost vidět domácí literaturu a její vývojový pohyb ve velkých plochách evropského kulturního a společenského vývoje. Poukázal nejednou na látkové oblasti závažné a dosud neprobádané, např. na knížky lidového čtení (jímž se literární historie po Nebeském soustavněji věnovala až v nedávné době). Zabýval se zahraniční i českou lidovou („prostonárodní“) poezií a prokazoval, že vztah mezi ní a umělým písemnictvím je vztahem vzájemného ovlivňování, „vždyť i básnictví umělé, kdež rozvoj jeho samorostle a samostatně se děje, vyrůstá z národního a na vrcholí svém zase s ním se stýká“. Historické vzdělání mu umožňovalo zamýšlet se nad budoucí orientací české kultury, která podle něho měla ukazovat „do lůna Slovanstva“. Za naléhavý úkol obrozenské literatury, nutně usilující o národně osobitý charakter, považoval umělecky pravdivě zpodobit český venkovský lid, „aby byl poznán a poctěn ve svých přáních, svém citění, své lásce a své strasti – vůbec v celém způsobu svého žití“.

Překládal řecké a římské tragédie a komedie (Aischylos, Aristofanés, Plautus, Terentius). Jeho překlady lidové poezie (*Novoročké národní písně*, 1864; *Kytice ze španělských romancí*, 1864 s J. Čejkou) jsou v souladu i s dobovým zájmem májovců o evropskou lidovou slovesnost. Májovci se také hlásili k odkazu Nebeského; Neruda, který vydal první knižní soubor jeho básní, řadil je mezi ty ojedinělé domácí básníky, „jež třeba považovati za předchůdce, za otce moderního směru“.